

HAR DU INNSPILL? Send din historie til magasinet@dagbladet.no, merk eposten med "Ekspertpanelet". Foto:Jørn H. Moen

I gråsonen

Vi lyver både for å gjøre oss større og mindre i andres øyne.

EKSPERTPANELET

Tekst: INGER MERETE HOBELSTAD

I dag: Pål Johan Karlsen, forsker i psykologi

Hva lyver vi om?

— Det er 1944. Hitler slår på tråden til Churchill og spør: «Når og hvor har dere egentlig tenkt å angripe meg?» Nei, han får neppe et ærlig svar. Vi lyver når vi ikke ønsker å formidle sannheten. Det kan være for å oppnå et høyere mål, eller for å komme bedre ut av en situasjon. Eller det kan være av gammel vane.

Hva er egentlig å lyve?

— Å lyve er å aktivt fordreie det du vet, føler, ønsker å gjøre — eller har gjort. Det skjer ved at du holder tilbake informasjon, eller ved at du bevisst gir uriktige opplysninger. Det kan være utfordrende å lyve, ikke bare moralsk. Det krever selvkontroll og fantasi.

Hvorfor lyver vi?

—Ærlighet varer lengst, hører vi, men innerst inne vet vi bedre. Hvis sjefen spør hvordan ferien var og du vet du egentlig var nær ved å kverke svigerfar, er det ikke sikkert du svarer ærlig. Vi tyr til grå og hvite løgner når situasjonen tilsier det. Alle bærer på hemmeligheter, personlige, familiære eller kanskje bedriftens. Statshemmeligheter kan være en tung bær å bære. Vi skiller mellom det vi mener tilhører den frie offentligheten og det som ikke har rettmessig plass der. Vi setter skillet forskjellig, og noen setter det feil.

På hvilken måte?

—Vel, glatter du selv over kritikkverdige forhold? Den som søker å ivareta sitt eget glansbilde for enhver pris, går definitivt for langt. Enkelte setter andre prinsipper høyere enn åpenhet — for eksempel lojalitet. Det er en måte å rasjonalisere, for ikke å si institusjonalisere, løgner på.

Hva lyver vi om for å imponere andre?

—Vi lyver om egen fortreffelighet, både overfor andre og overfor oss selv. Alt etter hva som passer, gjør vi oss større eller mindre enn vi er. Hvis vi vil slippe å bli stilt til ansvar, gjør vi oss mindre. Ønsker vi å framstå som mer betydningsfulle, gjør vi oss større. Bedrifter overdriver egne kvaliteter og bagatelliserer svakheter. Det samme gjelder i stor grad enkeltmennesker.

Hender det vi lyver så vi tror det selv?

—Når et barn spør om hamsteren Petra er kommet til himmelen, hva vil du svare? Vi lyver for å trøste, for å motivere, for å avfinne oss med en vanskelig situasjon og for å slippe vanskelige spørsmål. «Det går nok bra til slutt», sier vi. Eller «Hvis du bare prøver hardt nok, får du det nok til». Det er løgn med vitende og vilje å påstå noe vi umulig kan ha belegg for.

Lyver vi for å rettferdiggjøre oss selv?

—Ja. Tenk på Slobodan Milosevic. Den som står bak grusomme gjerninger, har ofte vanskelig for å være ærlig med seg selv. Vedkommende rettferdiggjør handlingen, forsvarer den som uunngåelig eller nødvendig, eller bagatelliserer hendelsen eller sin egen rolle i den.

Hva er forholdet mellom løgner og minner?

—Ingen sitter inne med den hele, sannferdige versjonen av fortida. Etterpåkløkskap og behovet for å fortelle en sammenhengende historie får mange til å pynte på minnene. Minner er aktive rekonstruksjoner, ikke passive opptak av tidligere hendelser.

Hva slags løgner er små, tilgivelige utslag av forfengeligheit, og hva slags løgner er store og alvorlige?

—Fra et bibelsk ståsted er det mindre alvorlig å lyve om seg selv. «Du skal ikke tale usant om din neste», lyder det åttende bud i andre mosebok. For de fleste kommer det mer an på hvem de fører bak lyset. Lyver du for dine nærmeste, eller overfor noe så abstrakt som «systemet»?

Hva er alternativet til å lyve?

—Alternativet er å fortelle sannheten, men det kan være rimelig grunn til å la være. Det er ulemper både ved å dele for mye og for lite informasjon. Å utvikle skjønn tar tid. Enkelte slumper ut med

altfor mye om seg selv ved første møte. På den annen side ekskluderer vi andre fra livet vårt dersom vi sier for lite. Overfor oss selv er trolig størst mulig ærlighet noe vi bør trakte etter: Opptrer du godt mot dine nærmeste? Bortforklarer du noe i livet ditt?

Hva kjennetegner mennesker som lyver mer enn andre?

— Vi sier de mangler samvittighet, er kyniske, eller har et omtrentlig forhold til sannheten. Jeg tar meg selv av og til i å ønske, helt irrasjonelt, at enkelte løgnere kunne være litt mer fantasifulle. Se på svindelforsøkene som spamfilteret ditt fanger opp. De er ganske dårlige. Og løgn koster fortsatt. Den som blir tatt i gjentatte usannheter, mister ikke bare troverdighet, men venners respekt. ?